

Et bibliotek med mærkater

Nogle bogmærkater fra 1730'rne

Sædvanligvis oplyser mærkater i bøger om ejeren af bogen – såkaldte *ex libris* – men ind i mellem finder man mærkater, som i stedet oplyser om giveren.

I 1730'rne kom det på mode således at markere en gave til universitetsbiblioteket – måske har hensigten været at fremkalde flere lignende donationer ved at lokke med, at gaverne således kunne sikre sig et hæderfuldt eftermæle!

af fhv. seniorforsker ved Det Kongelige Bibliotek,
Harald Ilsoe

Er man bruger af samlingerne, som stammer fra det gamle universitetsbibliotek, støder man undertiden på bøger eller håndskrifter, hvori der på indersiden af bindets forside er indklæbet en trykt mærkat, der oplyser om proveniensen. Ved at konsultere Balder Erichsens afhandling om “Universitetsbiblioteket i dets første Tiaar efter Branden 1728”, finder man hurtigt ud af, at dette er et udslag af det intense arbejde med bibliotekets genopbygning i 1730'rne. Erichsen omtaler imidlertid kun nogle af mærkaterne og afbilder blot en enkelt, skønt de ikke er uden bibliotekshistorisk og grafisk interesse. Det søges der rådet bod på med denne lille oversigt, uagtet der ikke kan gives garanti for, at det er lykkedes at opspore dem alle.

De ældste af mærkaterne er brugt til afmærkning af dels den omfattende bog- og håndskriftsamling, som ved testamenterisk bestemmelse tilfaldt biblioteket efter Arne Magnussons død januar 1730, dels de over 2.000 dubletter fra Det Kongelige Bibliotek, som skænkedes det ved et gavebrev fra kongen 1730. I mærkatteksten “Ex Legato b: m: Arnæ Magnæi

Arne Magnusson. *Fra Nicephorus: Chronologia. Leipzig 1573. 4°. Hist. 10209.*

An. MDCCXXX” står “b: m:” for “beati magistri”, og proveniensen angives altså som salig magister Arne Magnussons legat eller donation.

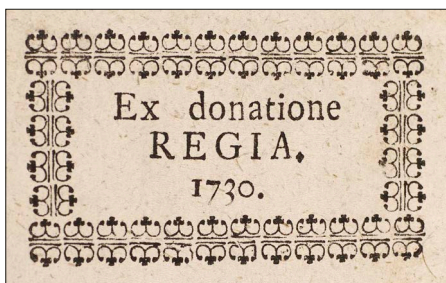
Bøgerne fra Det Kongelige Bibliotek betegnedes som “Ex Donatione Regia MDCCXXX” på to mærkater i forskellig størrelse – 1) en stor, der blev tildelt bøger i folio- og kvartformat, og 2) en lille, der tildeltes bøger i mindre formater (se næste side). Det må bemærkes, at årstallet 1730 gjaldt donationsåret, ikke året for gavernes indlemmelse. Arbejdet med afmærkningen kan tidligst være sket i 1732, da der blev ansat en studentermedarbej-

Bibliotheca Regia, stor udgave. Fra Reiner Reineccius: Syntagma de Familiis. Basel 1594. Fol. Hist. 12960.

Iver Rosenkrantz. Fra Aristophanes: Comœdiæ undecim. Orleans 1607. Fol. Kl. 20319.

Bibliotheca Regia, lille udgave. Fra Macrobius: Opera. Leiden 1597. 8°. Kl. 81462.

der ved biblioteket, og måske først året efter, da håndværkerne havde lagt sidste hånd på indretningen, og efter at H.P. Anchersen marts 1733 havde modtaget udnævnelse som det nye biblioteks første bibliotekar.

Mærkaterne, hvoraf de fleste afbildes i formindsket størrelse, er utvivlsomt trykt hos universitetets bogtrykker J.J. Høpfner, i hvis disputatstryk de obligatoriske censurpåtegninger findes omgivet af lignende rammeklichéer. Hensigten med mærkaterne har vel været at fremkalde flere lignende donationer ved at lokke med, at giverne

således kunne sikre sig et hæderfuldt eftermæle. Hvem der har fået ideen hertil er ikke godt at vide. Det kan naturligvis have været Anchersen, men også professor Hans Gram kan komme på tale. Han bestred 1732-33 embedet som universitetets rektor og havde allerede 1731 indkøbt bøger for 500 rigsdaler, som universitetets patron Iver Rosenkrantz havde skænket til formålet. Disse bøger – 107 folianter og 67 kvarter – fik ligeledes en mærkat, med omtale af den "højt berømmelige og fremtrædende" giver: "Ex donatione Illustr. & Excellentissimi Dn. Ivári Rosenkrantz, Univ. Reg. Patroni, An. MDCCXXXI". Samme år modtog biblioteket fra statholderen i Norge grev Christian Rantzau en lille, men udsøgt samling middelalderhåndskrifter på rundt regnet 15 numre, som forsynedes med en mærkat med samme datering og en tilsvarende tekst. Mærkaten blev trykt med ramme i to forskellige versioner, hvoraf den ene afbildes her, mens den anden ses gengivet i den nævnte afhandling af Balder Erichsen.

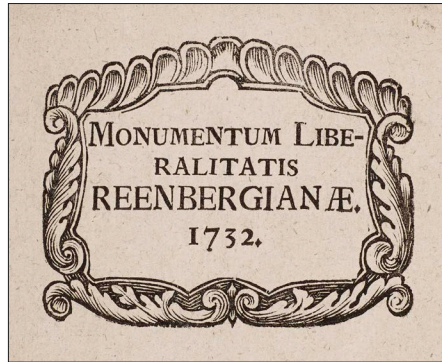
Fra 1732 foreligger en donation med mærkatteksten "Monumentum Libera-

Chr. Rantzau. Fra Don.var. 11 fol. (ms.).

litis Reenbergianæ. 1732”, altså med angivelse af, at der er tale om et mindesmærke over den Reenbergske gavmildhed. Det er højst sandsynligt en gave fra den københavnske præst og bogsamler Morten Reenberg, som selv må have valgt den noget pompøse formulering, der vist afspejler giverens humoristiske sans. Mærkatens er fundet i to håndskrifter, Don. var. 27 og 44 fol. Reenberg er overhovedet ikke nævnt som donator i den foreliggende litteratur, og det kan derfor være et gæt, at hans gavmildhed ikke har rakt stort længere end til disse.

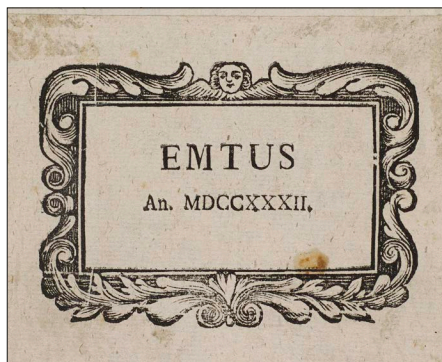
I 1732 begyndte også en række årlige køb for bibliotekets egne midler, og det ser ud til, at man havde forestillet sig, at hvert års køb skulle have sin egen mærkat med angivelse af det pågældende årstal, for der findes bøger med mærkatteksten “Emtus An. MDCCXXXII” (Købt år 1732). Lignende mærkater med et senere årstal er dog ikke set, så har en fortsættelse været planlagt, er den antagelig blevet opgivet. Da universitetsregnskabet i øvrigt viser, at der i 1732 blev købt for ca. 800 rigsdaler eller mere på auktionerne over biskop B. Deichmanns righoldige bibliotek, er der ganske stor sandsyn-

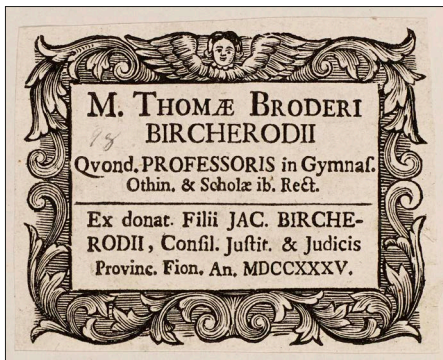
Morten Reenberg. Fra Don.var. 27 fol. (ms.).

lighed for, at bøger med Emtusmærkatens stammer fra netop dette auktionskøb. Ønskes der vished herfor, kan spørgsmålet undersøges nærmere i et eksemplar af Deichmannkatalogerne med tilskrevne købernavne, som findes i Det Kongelige Bibliotek (Thott 1854-55 4°).

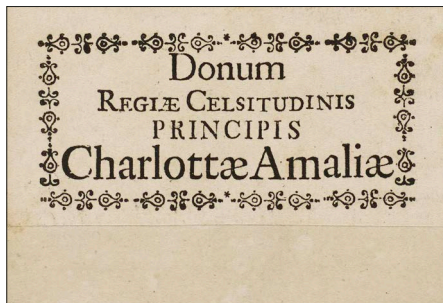
Gaveregnen fortsatte nogle år endnu. Omkring 70 håndskrifter modtog biblioteket 1735 fra justitsråd og landsdommer på Fyn Jacob Bircherod, bestående af hans far, magister, gymnasieprofessor og rektor i Odense Thomas Broder Bircherods ef-

Emtus 1732. Fra Nova Litteraria Maris Baltici. Lübeck 1701. 4°. I 67000.

Thomas Bircherod. *Fra Don.var.* 98 4° (ms.).

Charlotte Amalie. *Fra Johann Arndt: Quatre livres du vray Christianisme. Paris 1725. 8°. Th. bis. 44544.*

terladede papirer og samlinger. Også denne gave blev der ofret en mærkat på med højtidelig opregning af alle de nævnte titler og embeder.

Muligvis samme år og senest 1737 indgik en ret speciel boggave fra prinsesse Charlotte Amalie, en søster til Christian 6. Den bestod hovedsagelig af opbyggelige bøger, salmer og åndelige sange, som prinsessen 1735 arvede fra fasteren prinsesse Sophie Hedevig, "Donum Regiæ Celsitudinis Principis Charlottæ Amaliæ"

står der på den lille mærkat, der mærkelig nok ikke som de øvrige er med angivelse af donationsåret. En forklaring kan være, at der ikke har foreligget noget egentligt overdragelsesdokument, og man har så været i tvivl, om det f.eks. var enten 1735 eller 1736, der var det rigtige år.

Med Charlotte Amalies gave synes mærkatskikken ophørt. Men det kan selvfølgelig ikke afvises, at der vil dukke bøger eller håndskrifter op fra biblioteksgemmerne med hidtil ukendte mærkater.

Note

Den nævnte og her flittigt benyttede afhandling af Balder Erichsen er trykt i *Ex Bibliotheca Universitatis Hafniensis*, 1920, s. 119-43. Her er håndskrifterne fra Christian Rantzaus donation s. 127 specificeret og illustreret med en formindsket mærkatgengivelse. – I indledningen til Jacob Bircherod: *Folketro og Folkeskik særlig fra Fyn*, 1936, har udgiveren Inger M. Boberg s. 22 oplyst, at Bircherods donation bestod af håndskriftnumrene Don.

var. 31-39 fol., 47-107 4° og 5 8°. – Tilstedeværelsen af Charlotte Amalies bog-gave i biblioteket senest 1737 bevidnes af en turist, som besøgte biblioteket 28. august 1737, *Historiske Meddelelser om København*, 1978, s. 149f. Et par bøger fra gaven, som ikke foreligger specificeret, er omtalt i udstillingskatalogen *Moderne og historiske Bogbind*, 1924, s. 30f nr. 84-85 og 91. Andre bøger tilfaldt efter hendes død 1782 Det Kongelige Bibliotek.